

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

**ВЫВУЧЭННЕ ГІСТОРЫІ
РОДНАГА КРАЮ
ЯК СРОДАК ПАТРЫЯТЫЧНАГА
ВЫХАВАННЯ МОЛАДЗІ**

Матэрыялы студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі
г. Мінск, 19 красавіка 2007 г.

Мінск
РУП «БНІУНФГ ў АПК»
2007

Научно-практическое издание

**ВЫВУЧЭННЕ ГІСТОРЫІ РОДНАГА КРАЮ
ЯК СРОДАК ПАТРЫЯТЫЧНАГА ВЫХАВАННЯ МОЛАДЗІ**

Матэрыялы студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі

ЛИ № 02330/0131864. от 20.10. 2006 г.
Подписано в печать 02.06.2007 г. Формат 60 x 84 1/16. Бумага офсетная.
Гарнитура Ариал. Уч.-изд. л. 4,91. Усл. п. 4,19.
Отпечатано на ризографе. Тир. 65 экз. Зак 104.

Отпечатано в типографии РУП «Белорусский научный институт
внедрения новых форм хозяйствования в АПК».
ЛП № 02330/0131674 от 6.06. 2006 г.
220108, г. Минск, ул. Казинца, 86, корп. 2,
тел./факс: 278-58-90.

УДК 37.035.6 057.87
В 921

Друкуецца па рашэнні савета гістарычнага факультэта БДПУ імя Максіма Танка, пратакол № 9 ад 22 мая 2007 г.

Рэдакцыйная калегія:

кандыдат педагагічных навук, загадчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі І.І. Багдановіч;
выкладчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі І.Л. Калечыц

Рэцэнзенты:

кандыдат гістарычных навук, дацэнт Дубінін Д.У.
кандыдат гістарычных навук, дацэнт Малюгін А.І.

Вывучэнне гісторыі роднага краю як сродак патрыятычнага выхавання моладзі: матэрыялы студ. навук-практ. канф., г. Мінск, 19 красавіка 2007 г. / Бел. дзярж. пед. ун-т імя Максіма Танка: пад рэд. І.І. Багдановіча. – Мінск., 2007. – 72 с.

ISBN 978-985-6794-20-2

У зборніку разглядаюцца малавядомыя звесткі з рэгіянальнай гісторыі і асветленні. Інтэлюіруюцца пытанні этнаграфіі, дапаможных гістарычных дысцыплін і грамадства, выдатныя і малавядомыя постаці Беларусі.

Адрэагуецца студэнтам, выкладчыкам, аспірантам і настаўнікам, усім, хто цікавіцца гістарычнай навукай.

ISBN 978-985-6794-20-2

© "Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", 2007

таямніц сярэднявековай гісторыі, паслужаць важнай гістарычнай крыніцай. Аб тым, што яны магчымы, сведчыць новы факт знаходкі ў 2005 г. у час археалагічных раскопак Вялікага пасаду Полацка віслай свінцовай пячаткі, якая адносіцца хутчэй за ўсё да XI ст. [13]. Хаця і нячаста пячаткі, уладальнікамі якіх былі жанчыны, па дадзеных беларускага сфрагіста А.К.Цітова, сустракаюцца, і далей, а кіраваўшая ў XVI ст. Вялікая княгіня літоўская і каралева Польшы Бона Сфорца мела дачыненне да распрацоўкі сігілічнага заканадаўства [1].

Літаратура

1. Цітоў А. Пячаткі старажытнай Беларусі. Нарысы сфрагістыкі. – Мн., 1993.
2. Штыхов Г.В. Печать XII в. из Полоцка // Советская археология. 1965. №3. С. 243 – 245.
3. Янин В.Л. Актовые книги Древней Руси. X – XV вв. – М., 1970. Т. 1.
4. Рыбаков Б.А. Печать Георгия и Софии(из истории борьбы горожан Киева с князьями в XII в.) // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры АН СССР. – М., 1949. С. 106 – 108.
5. Белямук М. Вытокі беларускіх пячаткаў. – Клыўленд, Огаё, 1986.
6. Трофимов А.И. К вопросу атрибуции полоцкой печати рубежа XII- XIII веков // Гербовед. 2001. № 4. С. 106-111.
7. Сов. Белоруссия. 2007. 22 марта.
8. Пуцко В.Г. Печать преподобной Евфросинии Полоцкой // Беларусь у сістэме еўрапейскіх культурных сувязяў. – Мн., 1997. С. 105 – 107.
9. Мельников А. Преподобная Евфросиния Полоцкая. – Мн., 1997. С. 45.
10. Янин В.Л. Полоцкий матриархат // Знание – сила. 1970. № 12. С. 17 – 19.
11. Алексеев Л.В. Новые книги по археологии белорусских городов // Советская археология. 1980. № 2. С. 272.
12. Селицкий А.А. Фрески Спасо-Преображенского собора в свете просветительской деятельности Евфросинии Полоцкой // Наука - образованию, производству, экономике. — Мн., 2006. Т.2. С.50-51.
13. Дук Дз. Археалагічныя раскопкі і нагляд за будаўнічымі работамі ў Полацку // Гістарычна-археалагічны зборнік. № 21. - Мн., 2006. С.211.

ШЭМЕТАЎСКАЯ ЗЯМЛЯ ПАД АПЕКАЙ МАГНАЦКІХ РОДАЎ (1476 – 1942 ГГ.)

І. Кавяка

Сучасная вёска Шэметава размешчана на тэрыторыі Мядзельскага раёна Мінскай вобласці паміж Свірскім і Нарачанскім азёрамі. На сённяшні дзень ад славутага некалі Шэметава захавалася няшмат: вёскі з аднайменнай назвай, дзе жыве групка жыхароў ды паўзруйнаваныя мury пабудовы мінулага, якія калісьці былі вернымі доказамі магутнасці і заможнасці асейшых тут родаў. Сам двор Шэметава, які з'яўляўся рэзідэнцыяй магнацкіх уладальнікаў гэтых мясцін, да нашага часу не захаваўся. Ён знаходзіўся на адлегласці 2 км у паўднёва-ўсходнім накірунку ад сучаснай вёскі Шэметава. Назва дадзенай мясцовасці паходзіць ад старажытнага роду Шэметаў, які паходзіў са Жмудзі [1,368]. У 1476

г. прадстаўнік гэтага роду канцлер і ваявода віленскі Міхал Шэмет атрымаў ва ўладанне тутэйшыя землі. Дзесьці з 40-х гг. землі Шэметава адышлі да роду Боскіх (фамільны герб "Ясень"), а дакладней, да ашмянскага падкаморага Адама Боскага. Пасля смерці бяздзетнага Адама Шэметава ў якасці пасагу яго сястры Катажыны адышло ў 1597 г. да роду Швыкоўскіх. Як бачна, Шэметава не з'яўлялася на той час важным пунктам ва ўладаннях Швыкоўскіх, так як яно не пакідалася за сынамі, а перадавалася дачкам у якасці пасагу. У выніку шлюбаў мясцовасць пераходзіла да новых і новых родаў: Стаброўскіх, Прэздзецкіх, Дэспат-Зяновічаў [2,32]. З пераходам Шэметава пад уладу Дэспат-Зяновічаў гісторыя дадзенай мясцовасці набывае іншую афарбоўку. Да гэтага часу ўладары ставіліся да гэтых зямель даволі раўнадушна, і гісторыя не захавала амаль ніякіх звестак аб іх дзейнасці на дадзенай тэрыторыі.

Крыштоф Дэспат-Зяновіч з трэцяй сваёй жонкай Ядвігай Швыкоўскай распачаў актыўную дзейнасць на Шэметаўшчыне. Дэспат-Зяновічы запрасілі манахаў-кармелітаў да суседняй вёскі Засвір, папярэдне пабудавалі там касцёл і кляштар (1713-1714 гг.) [3,119]. Прызначаючы кармелітаў да Засвіра і Памошша, Зяновічы абавязалі іх праводзіць тры разы на дзень імшу ў надворнай капліцы ў Шэметаве. Два манахі павінны былі заставацца ў Шэметаве пастаянна дзеля адпраўлення набажэнстваў. Паводле дакументаў, кармеліты спраўна выконвалі ўмовы гэтага пагаднення [4. с. 427]. Пазней па традыцыі Шэметава было перададзена дачцэ Дэспат-Зяновіча Тэрэсе ў якасці пасагу адышло ва ўладанне роду Сулістроўскіх, які быў звязаны са славымі родамі Пацаў, Радзівілаў, Храптовічаў, Корсакаў, Мірскіх [5, с. 318]. Сын Тэрэсы Алаізіі Сулістроўскі выступаў у якасці пасага Полацкага ваяводства на Вялікім Сейме 1788-1792 гг., браў актыўны ўдзел у паўстанні Т. Касцюшкі. Пасля ўзяцця Варшавы вымушаны быў эміграваць, памёр у 1796 г. у Фларэнцыі, дзе і быў пахаваны [5, с. 324]. На сённяшні дзень адшукаць яго астанкі не прадстаўляецца магчымым.

У 1773 г. Алаізіі ажаніўся з Антанінай з роду Аскеркаў. Ад гэтага шлюбу ў яго застаўся адзіны сын Казімір. Алаізіі пабудоваў у Шэметава маёнтак, які захаваўся амаль у нязмененым выглядзе да другой сусветнай вайны. Палац меў двухільны гонтавы дах, пярэдні портык змяшчаў чатыры вялікія масіўныя калоны на квадратных базах. Калоны так далёка размяшчаліся ад фасаду, што пад портык лёгка магла заехаць чацвёрка запражаных коней. Над галоўнымі ўваходнымі дзвярыма меўся вялікі драўляны балкон з карункавай балюстрадай. У сцяне з правага боку фасаду была знойдзена прамавугольная каменная пліта на якой у авальным медальёне выяўлены фундатар палацу Алаізіі Сулістроўскі. У ніжняй частцы пліты высечаны скрывавааныя шаблоі, а верхнюю частку ўпрыгожваў вазон [6,368-370]. Са знаходжаннем Алаізія на землях Шэметава звязана шмат цікавых падзей. Адною з іх быў прыезд у Шэметава Караля Радзівіла, "Пане каханку" [7,274]. Адночы Алаізіі прысутнічаў на прыёме ўладарамі Нясвіжа польскага караля Станіслава Аўгуста Панятоўскага і вырашыў запрасіць да Шэметава Караля Радзівіла і арганізаваць годны прыём высокаму гасцю, у якім бы Караль паўтарыў польскага караля, а Алаізіі – Каралю. Перад прыездам Каралю Радзівіла Алаізіі сабраў свечкі з усіх касцёлаў у сваіх уладаннях і замацаваў іх на невялікіх плытах размешчаных уздоўж Малінаўкі, праз якую і пралягала аляя

ад мястэчка Шэметава да палацу. У канцы гэтай ілюмінаванай алеі свяціўся палац Алаізія, на фасадзе якога гарэў агнём вензель Радзівіла. Па прыбыцці "Пане Каханку" быў арганізаваны салют.

Пасля смерці Алаізія ў 1796 г. Шэметава перайшло да яго адзінага сына Казіміра. У 1804 г. ён узнавіў судовы працэс з засвірскімі кармелітамі, які пачаўся яшчэ ў 1787 г. з прычыны пераводу правоў на кармеліцкі фонд на асобу войта Жмудзі Прэцішэўскага. Справа ўскладнялася тым, што Прэцішэўскі прыходзіўся шваграм Сулістроўскаму, а кармеліты знаходзіліся пад непасрэднай апекай уладароў Шэметава. Пры Казіміры драўляная капліца ў Шэметава была заменена на мураваную з фамільным склепам, у 1828 г. яна была асвечана свірскім ксёндзам Андрэем Сянкевічам пад тытулам св. Казіміра [3,120]. У 1810 г. быў пабудаваны і кансекраваны ксёндзам Антоніем Багенскім пад тытулам Унебаўшэсця Панскага драўляны касцёл з трыма алтарамі. У 1813 г. у Шэметава была заснавана парафія [3,119]. Каталіцкай царкве былі прызначаны пэўныя зямельныя ўладанні ў памеры 8 маргоў. Першым пробашчам тут быў кармеліт Андрыян Барташэвіч, а апошнім – ксёндз Амбросій Пражмоўскі, які працаваў у Шэметава да скасавання парафіі ў 1832 г. Працэс з засвірскімі кармелітамі, аб якім ішла гаворка вышэй, скончыўся ў 1820 г. поўнай перамогай манахаў. За чатыры гады да гэтага, у 1816 г. Казімір Сулістроўскі памёр. Ён быў пахаваны разам з Антанінай з роду Аскеркаў у фамільнай капліцы ў Шэметава. Ад шлюбу з Каралінай з роду Абрамовічаў у яго застаўся малалетні сын Аляксандр. Ён меў пэўныя псіхічныя захворванні і, правёўшы некалькі дзсяткаў год у лячэбным затачэнні, памёр у 1872 г. [8,324].

У 1832 г. пасля падаўлення шляхецкага паўстання 1830-1831 г. царскі ўрад зачыніў шэметаўскі касцёл і распрадаў сядзібу кармелітаў [4,428]. Са смерцю Аляксандра Шэметава перайшло да яго сястры Канстанцыі (1806-1845), якая праз шлюб прынесла дадзеныя землі ва ўладанні Скірмунтаў у 1823 г. Род Скірмунтаў бярэ свой пачатак ад навагародскага і пінскага князя Скірмунта, сына Мігаілы і ўнучка Эрдзівіла, якога ў другой палове XIX ст. палякі лічылі першым вялікім літоўскім князем [9,284]. Найбольш вядомымі прадстаўнікамі гэтага роду з'яўляюцца Канстанцін Скірмунт, сын Аляксандра, а таксама Баляслаў, сын Канстанціна. Яшчэ ў 1859 г. Канстанцін пераязджае разам са сваёй жонкай Габрыэлай у Шэметава і атыўна займаецца гаспадарчай дзейнасцю [10,116]. Яго маёнтак становіцца узорам гаспадарання. У 1877 г. было ўтворана залікова-ўкладовае таварыства, якое абараняла мясцовых сялян ад махінацый ліхвароў. У 1880 г. таварыства налічвала 384 члены. Канстанцін Скірмунт таксама заснаваў у Шэметава спіртзавод, які вырабляў штогод 350000 літраў спірту, маслабойны завод, завод па вырабу цэглы, вадзяны млын і чатыры сажалкі для разводу рыбы [11,894]. Большасць прадукцыі гэтых прадпрыемстваў ішло на продаж, што сведчыць аб высокім узроўні развіцця таварна-грашовых адносін у дадзеным рэгіёне. Канстанцін таксама арганізаваў грашовую дапамогу таленавітай моладзі, якая прагнула вучыцца. Скірмунт сам аплачваў іх вучобу, а запазычанасць могла быць вернута праз нявызначаны час. Вядома, што толькі адзін шэметавец паспеў пасля вучобы зарабіць і вярнуць Скірмунту грошы за навучанне і то непасрэдна перад смерцю Канстанціна. Пасля смерці Канстанціна Скірмунта ў 1880 г. Шэметава перайшло да яго сына Баляслава. 30 ліпеня 1904 г. касцёл у

Шэметава быў асвечаны віленскім біскупам Эдвардам баронам дэ Ропам пад тытулам Маці Божай Нястомнай Дапамогі. У тым жа годзе была пабудавана плябанія і дом для касцельных паслугачоў [3,120]. Першым пробашчам Шэметаўскага касцёла быў ксёндз Юзаф Равінскі (1902-1909 гг) [12,17]. Шмат увагі Скірмунт надаваў таксама і абсталяванню шэметаўскага палаца. Падлога ва ўсіх пакоях была выкладзена з дубовага паркету. У салонах і сталава меліся мураваныя камяны з каванымі чыгуннымі кратамі. Шмат пакояў былі абабіты тканінамі. Да 1939 г. захавалася абабіццё толькі у салонах (чырвонае і зялёнае) і ў будуары (залаціста-жоўтае). Мэбля палацу была выканана ў стылі Людовіка XVI і перыяду імперыі, пакоі асвятляліся бронзавымі жырандолямі і кандэлябрамі. Да 1939 г. захаваліся наступныя рэчы побыту апошніх уладароў Шэметава: камінны гадзіннік, італьянская скульптура з белага мармуру “Чалавек з цэрнем”, камплект шахматаў у стылі каралевы Вікторыі, рэшткі італьянскага посуду, крышталю і срэбра. Захавалася таксама некалькі карцін Юзафа Хэльмонскага, алі ніводнай Яна Матэйкі. Вядома, што ў Шэметаўскім палацы меліся палотны Матэйкі, сярод іх “Грыміслава” [6,370].

На пачатку другой сусветнай вайны Скірмунты выехалі ў Вільню, але ў канцы 1941 г. вярнуліся ў Шэметава. Сярод дзяцей Габрыэлы і Баляслава было трое сыноў (двое з іх – Канстанцін і Ян загінулі на фронце) і шэсць дачок. 11 сакавіка 1942 г. памірае Баляслаў Скірмунт. Яго жонка і малодшая дачка Габрыэла Дашкевіч трагічна загінулі 30 снежня 1942 г. Маёнтка падвергнуўся нападу мясцовых партызан пад камандаваннем Фёдара Маркава. Жанчыны былі спачатку застрэлены, а пасля пакінуты ў палацы, які партызаны і падпалілі [13, с. 420-424]. У выніку гэтага дзеяння палац быў цалкам знішчаны (засталіся толькі чатыры калоны пры уваходзе) разам з рэчамі вялікай культурна-гістарычнай каштоўнасці, якая там знаходзілася, у тым ліку і сямейным архівам. На сённяшні дзень нашчадкі шэметаўскіх Скірмунтаў пражываюць на тэрыторыі Польшчы (Алена Пшэчулкоўская, унучка Баляслава і Габрыэлы, і Магдалена Цырпрысяк, яе дачка) [14,4].

Па заканчэнні другой сусветнай вайны Шэметава аказалася ў запусценні. Вымерлі магутныя апекуны, маёнтка быў разрабаваны, палац – сімвал багацця і добрабыту – спалены дашчэнту, парафія не мела сродкаў на існаванне. Са смерцю Баляслава, а затым і Габрыэлы Скірмунтаў гісторыя перагарнула старонку ў кнізе жыцця Шэметава. З гэтага часу усё турботы па адраджэнню і падтрыманню мірнага жыцця дадзенай мясцовасці леглі на плечы простых сялян – жыхароў вёскі Шэметава, а таксама тутэйшых пробашчаў. Такім чынам, 1942 г. знаменаваў сабой канец эпохі знаходжання Шэметава пад апекай магнацкіх родаў і пераход вёскі да самастойнага вырашэння сваіх праблем, якіх да таго часу сабралася вельмі шмат.

Літаратура

1. Złota Księga Szlachty Polskiej / wyd. Pszez T. Żychlińskiego. Rocznik IV. – Warszawa, 1882
2. Złota Księga Szlachty Polskiej / wyd. Pszez T. Żychlińskiego. Rocznik III. – Warszawa, 1881
3. Dwutygodnik Dyecezalny. — Wilno, 1915, №№ 1-2
4. Z Przeszłości Karmelitów na Litwie i Rusi. Z Przedmową Franciszka Rawity Gawzońskiego, część 1. — Krakow, 1918

5. Złota Księga Szlachty Polskiej / wyd. Pszez T. Żychlińskiego. Rocznik V. – Warszawa, 1883
6. Aftanazy R. Dzieje Rezydencji na Dawnych Kresach Rzeczypospolitej. Tom IV. – wojewodstwie Wileńskie, 1993
7. Chodźko I. Piśma. Tom II. – Wilno, 1880
8. Złota Księga Szlachty Polskiej / wyd. Pszez T. Żychlińskiego. Rocznik I. – Warszawa, 1879
9. Litwa do Unii Lubelskiej / nakładem księgarni J. K. Zupańskiego. – Poznań, 1878
10. Encyklopedia Rolnictwa i Wiadomości Związek z nej Mających. – Warszawa, 1873-1879
11. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich / pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. Tom XI. – Warszawa, 1890
12. Szemetowszczyzna i Kościół Szemetowski: materiały dotyczące historii parafii Szemetowskiej / opracował K. Iwatowicz. – Wilno, 2000
13. Żychliński I., Aftanazy R. Materiały do Dziejów Rezydencji. Tom IV A. – Warszawa, 1987
14. Grętkiewicz E. Dzieńnik Polski. – Londyn, 2004

ПАДМАНЛІВАЯ ВЕЛІЧ: МІНДОЎГ

К. Клімянкова

Іншы раз, калі гартуеш кнігі па гісторыі Беларусі, так і хочацца за фактамі і датамі гістарычных падзей убачыць людзей, пра якіх у летапісах, або дакументах, манаграфіях напісана толькі некалькі радкоў, даведацца пра тое, як яны жылі, чаму радаваліся і аб чым сумавалі, прачытаць хоця б адно моўленае імі слоўца, паглядзець на іх партрэты, каб наблізіць да сябе той далекі час і стаць сведкам усяму, што некалі адбывалася. Гісторык, як і пісьменнік, павінен прымушаць чытача думаць пра агульначалавечае: што ёсць дабро і што ёсць зло, у якіх адносінах знаходзіцца палітыка і мараль.

З Міндоўгам настолькі цесна звязаны найважнейшыя падзеі беларускай і літоўскай гісторыі, што няма ніводнай даследніцкай працы пра тую эпоху, якая б абышла ўвагай незвычайную асобу князя. Ён загінуў тады, калі, здавалася дасягнуў усяго, аб чым многія гады марыў: улады "во всей земле Литовской", славы, багацця. Даводзіцца толькі шкадаваць, што час данёс да нас не так ужо шмат звестак як пра Міндоўга, так і пра яго эпоху. Фрагментарнасць звестак, іх "туманнасць", адсутнасць багатага фактычнага матэрыялу спарадзіла немала спекуляцый адносна асобы Міндоўга. Але якім жа на самой справе быў той, каго клікалі Міндоўгам?

Навуковыя спрэчкі пра паходжанне Міндоўга не спыняюцца па сёняшні дзень. Асабістыя схільнасці гісторыкаў дазвалялі выстаўляць Міндоўга то жмудзінам, то злітавізаваным беларусам з роду полацкіх князёў, то абруселым літоўцам, то запрошаным князем Наваградка, то заваёўнікам яго і г.д. [3,47]. Першыя звесткі пра Міндоўга мы знаходзім у Іпацьеўскім летапісе, у запісе пад 1219 г. сярод князёў Літвы і Жамойці, якія прыехалі да Данілы Галіцкага браць